

A MÁTRA MÚZEUM TÖRTÉNETE

(1951—1981)

GÉCZI József

Mátra Múzeum, Gyöngyös

ABSTRACT: (The history of the Mátra Museum). — Author reports on the history of the Museum from its foundation in 1951 up to now. After picturing the first hard years following the foundation the most significant results of the work done in twenty years are recorded.

1981 őszén lesz 30 esztendeje annak, hogy egy „megszállott” kezdeményezésére a Gyöngyösi járási Tanács elfogadta a Mátra Múzeum alapításának tervét. Ihletője, szervezője, gyakorlati végrehajtója lett NAGY GYULA, a Gyöngyössolymosi Általános Iskola igazgatója, aki rajongásig szerette és a mai napig is szereti a természetet, igazi „néptanító” volt, aki együtt élt és lélegzett a falu lakosságával. Tanítványai a gyöngyössolymosi „mezítlásosok”, a sportban kimagasló eredményeket értek el már a felszabadulás előtt is, nem egy közülük országos bajnokságot nyert, vagy helyezést ért el.

A járási tanács állásfoglalásával kezdődött ez a küzdelmes, türelmes, erőt és időt nagyon is igénybe vevő munka, amelynek eredménye, a gyöngyösi Mátra Múzeum.

Ebből az alkalomból érdemes visszatekinteni a megtett útra, a szervezés nehéz időszakára, majd a jelenlegi fejlődés szintjére. Érdemes emlékezni és emlékeztetni, hogy honnan indult és hová fejlődött ez a kulturális intézmény.

A Mátra Múzeum létesítésének gondolata nem új keletű, már a XIX. század végén, 1887-ben foglalkoztatta az akkor újonnan alakult *Mátra Osztály* vezetőségét. WIESINGER KÁROLY múzeumőr (maga is tagja a *Mátra Osztály* vezetőségének) irányításával meg is indult a gyűjtőmunka. A *Mátra* című lap első számában olvashatjuk 1888-ban, hogy a múzeum egy kitűnő állapotban levő, ritka szép ősiramszarvas koponyával gazdagodott. A leletet 1887-ben halászták ki a Tiszából a Kőtelek melletti úgynevezett Örvénynél.

A sok-sok kudarc, sikertelenség, újra és újrapróbálkozás után csak 70 évvel később lett a szándékból valóság.

1951 nyarán NAGY GYULA, a Gyöngyössolymosi Általános Iskola igazgatója arra kapott megbízást, hogy a szülői munkaközösség és az iskola kapcsolatának bemutatására tapasztalatcsere-jelleggel szervezze meg az I. Országos Pedagógiai Napokat. Gyöngyössolymosra gyűltek össze az ország legkülönbözőbb területeiről a pedagógusok, hogy megvitassák az időszerű oktatási, nevelési kérdéseket. Az értekezlet alkalmából az iskola két termében a tanulók segítségével összegyűjtött anyagból egy kis madárvédelmi, néprajzi és helytörténeti kiállítást is rendezett.

A kiállítás megnyerte a jelenlevők tetszését, ami még jobban megerősítette az iskolaigazgatót azon elhatározásában, hogy a Mátra kincseit megőrzendő, múzeum megszervezése szükséges.

Ezt követően 1951 őszén hívta össze a járási tanács azt az emlékezetes megbeszélést, amelyen Gyöngyös város és járás természetbarát pedagógusai, üzemek, vállalatok vezetői és dolgozói vettek részt és amelyen a jelenlevők nagy lelkesedéssel fogadták a múzeumalapítás gondolatát, és tettek értékes felajánlásokat, vállalásokat az építés munkájához.

Az első elképzelések szerint a múzeum épületét a Sástó elláposodott hegyi tava fölötti sziklás részre tervezték megépíteni. Az épület tervét társadalmi munkában KÁLMÁN LÁSZLÓ, a városi tanács akkori főmérnöke el is készítette, azt kétszintesre tervezte. A földszinten lett volna 3—4 kiállítóterem, az emeleti részen vendégszoba és gyűjteményraktár kapott volna helyet. Az építéshez szükséges anyagokat társadalmi összefogással az üzemek, vállalatok biztosították volna, míg a munkaerőt a környékbeli lakosság, elsősorban a fiatalság és a diákság.

NAGY GYULA HORVÁTH JÓZSEFFel, a *Szabad Nép* politikai rovat-szerkesztőjével anyagi támogatás ügyében is eljárta. DARVAS JÓZSEF népművelési miniszter 1952. évre 600 000 Ft pénzbeli hozzájárulást ígért, ezt azonban a múzeumszervező bizottság nem vette igénybe, mert időközben a város vezetői — ha átmeneti jelleggel is — megoldották a múzeum helyiségproblémáját, 1952-től 1955-ig a volt jezsuita Gimnázium, a mai zeneiskola 2 terme adott otthont a gyűjtött anyagnak.

A járási tanács felhívására a minél eredményesebb gyűjtés beindítására 13 községben (Gyöngyöspata, Adács, Gyöngyöshalász, Karácsond, Kiszána, Nagyfüged, Szücsi, Visonta, Abasár, Halmajugra, Gyöngyössolymos, Gyöngyöstarján, Detk) — Múzeumi Bizottságok alakultak. A községek nemcsak csatlakoztak a múzeum szervezéséhez, de legtöbbjük anyagi támogatást is biztosított hozzá.

1955. január 27-én költözött ezután ideiglenes helyéről végleges helyére, az ORCZY-család ősi kastélyába.

A gyűjtési munka az első időszakban a Mátra hegység körzetére, Gyöngyös város és járás területére korlátozódott.

A szervező és gyűjtőmunka eredményeként az állandó helyen most már lehetőség nyílt az első, nagyobb szabású kiállítás megrendezésére. Az első kiállítás 1957. július 21-én nyitotta meg kapuit. Gazdag anyaga híven tükrözi a múzeum tevékenységi körét, ezért néhány gondolat erejéig érdemes felidézni:

A kiállítás bevezető részében a Mátra idegenforgalmi jelentőségére hívta fel a látogatók figyelmét a hegység makettje és színes térképe, a táj szépségeit bemutató fényképanyag, továbbá az 1897-ben megjelent Mátrai Kalauzból vett következő néhány sor:

„Sokban nyújt kiválót szép országunk, egyik tája
vadregényes, a másik délibábos, de kevés van
olyan, mint a Mátra-vidék, ahol minden úgy együtt volna”

Az első teremben a Mátra sajátos flórájával és faunájával, valamint a vidék természeti kincseivel ismerkedhetett meg a látogató. A terem közepén elhelyezett asztali tárló a hegység gazdag kőzet- és ásványvilágát mutatta be.

A második teremben a természeti kincsek felhasználásának régi és új formáit találta meg az érdeklődő. A kisüzemi és az ipari fafeldolgozás, az ásványok értékesítése, a természetes gyógyvizek és a szénégetés mellett itt voltak a Mátra-vidék ősi foglalkozásának, a pásztorkodásnak emlékei: ruhadarabok, szerszámok, hangszerek és egy gyöngyössolymosi gomolyaprés az 1847. „szűk” évből.

A harmadik terem a Mátra-vidék népi építkezésének sajátosságai mellett bemutatta Gyöngyös város XVIII. századbéli címerét, az utolsó gyöngyössolymosi vízimalom makettjét, a gyöngyösi fazekasság néhány változatos formájú és színű mintadarabját, egy a századforduló éveiből palócszobát, koronás végű rózsásággal, ládával és más jellegzetes bútordarabbal.

A negyedik terem tárgyai a népviselet színességét, gazdagságát és sokrétűségét érzékeltették, de megtalálhatóak voltak a jobbágyvilág palócságának maga fonta, szötte, durva vászonból készült ruhadarabjai is. Változatossá tette ezt a termet a Gyöngyös környéki falvak néhány kézimunkája, a sokféle fiatalasszony fejdísz, az úgynevezett „fékötő”, a gyöngyöspatai és szűcsi menyecskeruha. Itt láthatták a férfiviselet híres ruhadarabjait: a gyöngyösi ezüstpitykés lajbit, a kékposztóból készült kabátot, a markazi cifraszűrt és az atkári posztóruhát.

Az ötödik terem történelmi visszpillantással a vidék híres bortermelését illusztrálta. A terem érdekességei voltak: a rézből készült szépen ötvözött díszputtony 1674-ből, barokk prés 1789-ből, művészi kivitelezésű borosedények és általában a szőlőtermelés és borgazdálkodás eszközei.

A kiállítás megrendezése mellett időszerűvé vált a tudományos munkák, frások megfelelő publikálása. Ennek érdekében hívta életre a Mátra Múzeum 1958-ban a „Múzeumi Füzetek” c. sorozatát, mely 1971-ig 11 alkalommal jelent meg:

- FÜLÖP, L. (1958): Gyöngyössolymos nyelvi rétegződése — *Múzeumi Füzetek*, 1 : 1—32.
- KECSKÉS, P. (1959): Gyöngyös város szőlőkultúrája 1956 évben. — *Múzeumi Füzetek* 2 : 1—34.
- NAGY, GY. (1961): Képek a Mátra élővilágából I. Madarak — *Múzeumi Füzetek*, 3 : 1—92.
- SZOKODI, J. (1959): Gyöngyös a két forradalom idején (1918—1919). — *Múzeumi Füzetek*, 4 : 1—60.
- ifj. KECSKÉS, P. (1960): A Gyöngyös előnévű községek földrajzi és Gyöngyös dűlőnevei. — *Múzeumi Füzetek*, 5 : 1—48.
- FÜLÖP, L. (1959): Incongruentia jelenségek a Mátraalji palóc nyelvjárásban. — *Múzeumi Füzetek*, 6 : 1—58.
- NAGY, GY. — szerkesztésében — (1966): Adatok Gyöngyös város történetéhez. — *Múzeumi Füzetek*, 7 : 1—80. (SÁPI, V.: Gyöngyös város joggyakorlata a török hódoltság idején, pp 1—39., MOLNÁR, J.: Csomor Kálmán polgármester szerepe Gyöngyös gazdasági és társadalmi fejlődésében, pp. 41—70., HONTERT, R.: Dukesz Artur. pp 70—80.)
- FÜLÖP, L. — szerkesztésében — (1966): Gyöngyös a 630 éves város. — *Múzeumi Füzetek*, 8 : 1—101. (NAGY, GY.: Táj és az ember, pp. 9—12.; HONTERT, R.: A város története, pp. 13—35.; FÜLÖP, L.: Bajza József, Berze Nagy János, Bugát Pál, pp. 36—61.; HONTERT, R.: Vachot Sándor, Vachot Imre p. 62—73.; SEREG, J.: Vak Bottyán János, pp. 74—91.; SELMECZI KOVÁCS, A.: Gyöngyösi séta pp. 92—101.)
- SUGÁR, I. (1966): Gyöngyöspata határ- és dűlőnevei. — *Múzeumi Füzetek*, 9 : —
- FÜLÖP, L. (1969): Gyöngyöspatai népszokások: Születés, házasság, halál. — *Múzeumi Füzetek* 10 : 1—56.
- GÉCZY, J.—MOLNÁR, J.—NAGY, GY. — szerkesztésében — (1970): A gyöngyösi járás 25 éve. — *Múzeumi Füzetek*, 11 : 1—47.

A tudományos munka támogatására, a múzeum továbbfejlesztésére ez idő tájt alakult meg a Múzeum Barátok Köre, ezen belül négy tudományos csoport működött: néprajzi, természettudományi, irodalmi-nyelvészeti és történelmi. Tevékenységének fő iránya a Mátra, és ezen túl az Északi-Középhegység kutatása lett.

Heves megyében működő múzeumi intézmények megyei hálózatba szervezése 1962-ben indult meg. Ez változást jelentett a Mátra Múzeum életében is. A múzeumi hálózat létrejöttével az intézmény kialakíthatta adottságainak legjobban megfelelő természettudományi profilját. Az átszervezés személyi változásokat is eredményezett. 1964. július 1-én NAGY GYULÁT kinevezték a múzeum igazgatójának (aki a megalakulásától kezdve másodállásban látta el a vezetői teendőket).

Az állandó raktári gondokkal küszködő múzeum épületéből 1966-ban kiköltözött a 3 gimnáziumi szükségosztály, de helyére a Széchenyi Könyvtár tudományos fiókkönyvtárát helyezték el ideiglenesen. A Bajza József Fiókkönyvtár 1976 decemberéig működött itt. A termeket 1977-től vehette véglegesen birtokába a múzeum, amelyekben dr. VARGA (de VARGAS) ERVIN debreceni ny. ügyvéd vadásztörténeti anyaga, a Gyöngyösi Galéria és egy kutatószoba kapott helyet.

A múzeum kutató-, gyűjtő- és megőrző munkája mellett mindig is nagy szerepet kapott a közművelődési munka. Ennek elsőrendű és leghatékonyabb eszköze a kiállítás. Az eltelt negyedszázad alatt két nagy kiállítást rendezett a múzeum. Az elsőt, amelyről már említést tettem, 1957. július 21-én, a másodikat — amely jelenleg is megtekinthető — 1970. november 14-én nyitotta meg. Rövid ismertetése:

A kiállítást 7 teremben helyezték el: Első terem: a Mátra-vidék legjelentősebb településének, s egyben gazdasági és kulturális centrumának, Gyöngyös városának a történetéből mutat be érdekes dokumentumokat. Itt helyezték el a Mátra közeteiből és érdekes ásványaiból összeállított tárlót. A második terem a földtörténeti középkorban, az oligocén és miocén idejéből származó növények és állatok megkövült leletanyagából ad ízelítőt. Itt állították fel a kiállítás egyik érdekességét, egy teljes mammutcsontvázat Mátraderecskéről. A harmadik terem 18 négyzetméteres „lepkeszönyegével” kezdődik, s zárul a Mátra növényzeti öveit bemutató vitrinnel. A negyedik terem az erdészeté, megismerteti a fákat károsító növényekkel, állatokkal és a Mátra jellegzetes fás növényeivel. Az ötödik terem a vadászat és a vadgazdálkodás tárgyi emlékeiből ad ízelítőt, a hatodik teremben diavetítés, s az utolsó helyiségben a Mátra vízivilágát bemutató tavaszi és a nagyvadakat bemutató őszi diorámmal zárul a kiállítás.

1972-től a Mátra Múzeum — profiljának megfelelő — önálló folyóiratot indított: *Folia Historico-naturalia Musei Matraensis* címmel.

1976-ban megérett a helyzet egy komplex kutatási program kidolgozására. Október 28-án ült össze a Múzeumi és Műemléki Hónap keretén belül az az értekezlet, amely megtárgyalta „Az Északi-Középhegység természeti képe” című téma célkitűzéseit, végrehajtásának indokait, módszereit. Az értekezleten 10 intézmény 24 képviselője, és 3 magánkutató vett részt. Az értekezlet egyhangú állásfoglalása alapján a kutatási program beindítását a Mátra Múzeum tervébe iktatta azzal a céllal, hogy az Északi-Középhegységre vonatkozó természettudományi ismereteket bővítse, és közvéltetse. A munkálatok a felüyleleti szervek jóváhagyásával 34 kutatóval, 1977 tavaszán beindultak.

A múzeum tevékenységének társadalmi bázisa, és segítője, a Mátra Múzeum Múzeum Barátok Köre. 86 tagja van, újjászervezése 1979 novemberében megtörtént, éves munkaterv alapján működik. A Mátra Múzeum Múzeum Barátok Körén belül tevékenykedik az Ifjú-múzeumbarátok Köre 131 fővel.

Javultak elhelyezési viszonyaink is, a városi tanács által a múzeum rendelkezésére bocsátott „Wiltner-ház” 3 helyiségében nyert elhelyezést a természettudományi részleg (gyűjtemények és kutatószobák).

1980. június 14-én került sor a harmadik állandó kiállítás megnyitására, amely HERMAN LIPÓT Munkácsy-díjas festő-grafikus érdemes művész 100 db festményanyagát tartalmazza. HERMAN LIPÓT özvegyének nagylelkű ajándéka e hagyatéka, amely a művész munkásságát reprezentálja.

A MÁTRA MÚZEUM SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYA

Dr. NAGY GYULA: 1964. VII. 1—1978. VIII. 31. (igazgató — vadászat-történet, madártan). 1978. VIII. 1-től nyugdíjasként dolgozik.

BERÉNYI JÓZSEF: 1978. IX. 1-től (igazgató — népművelés).

ADAMIK MIKLÓS: 1967. I. 1—1980. XII. 31. (másodállás — foto).

BÁNKUTI KÁROLY: 1981. IX. 1-től (botanika).

FEHÉR MIKLÓS: 1962. I. 1—1966. IX. 6. (másodállás — foto).

GÉCZY JÓZSEF: 1971. IX. 1—1974. VIII. 31-ig (történész — könyvtáros).
1975. IX. 1-től (újkori történész).

JABLONKAY JÓZSEF: 1965. XI. 18-tól (Eger) 1981. V. 26-ig (Gyöngyös — nyugdíjasként, lepidopterológia).

MOLNÁR JÓZSEF: 1962. III. 1—1980. XII. 31. (legújabbkori történész.
1981. I. 1-től iskolai órakedvezménytel látja el múzeumi feladatait).

PÁLOS LÁSZLÓNÉ: 1978. III. 1-től (igazgatóh. — közművelődési előadó és könyvtáros).

SOLTI BÉLA: 1974. VII. 1-től (gerincesek, madártan).

SOLTI BÉLÁNÉ: 1974. IV. 1-től (preparátor).

VARGA ANDRÁS: 1970. III. 1-től (malakológia).

Az évfordulóra készülve gondolatban végigjártuk a megtett utat a múzeum-alapítás gondolatának felvetésétől napjainkig, s ha csak vázlatosan is, de visszatekintettünk a múltra, hogy az évek távlatából is lássuk, honnan indult el a múzeum szervezése, milyen gondok és örömök voltak az elmúlt években, milyen a jelenünk és milyen feladatok állnak előttünk. Visszapertgettük a múlt emlékeit... Az emlékezés során szólni kell, mégpedig az elismerés és köszönet hangján a „hétköznapi névtelen munkásairól” is, mindazokról, akik segítőkészséggel ilyen vagy olyan formában hozzájárultak, hogy megszülethessen a nagy mű, egy fontos közművelődési intézmény, a ma már virágzó és elismert Mátra Múzeum Gyöngyös városában, a Mátra kapujában.

Érkezett: 1980. VI. 5.

GÉCZY József
Mátra Múzeum
H—3200 GYÖNGYÖS
Kossuth út 40.